

т.п., а як до дійсно безальтернативної умови співжиття у поліконфесійному, поліетнічному, політично диференційованому суспільстві;

- по-друге, сприяло зміщенню усього комплексу проблем міжконфесійної толерантності у бік їх практичної реалізації;
- по-третє, дало поштовх для істотного урізноманітнення напрямів і форм співпраці Церков, релігійних організацій на толерантних засадах;
- по-четверте, висвітило, зробило очевидним існування цілої низки проблем, пов'язаних із системним існуванням чи й консервуванням настроїв та виявів інтолерантності у релігійному середовищі, без розв'язання яких толерантність може виродитися у формальний принцип, який просто не буде працювати на поліпшення міжконфесійних відносин і стабільність українського суспільства.

6. Екологічне вчення і практика Церков та релігійних організацій України

Термін «екологія» з'явився порівняно недавно – у другій половині ХІХ століття – і дуже швидко пережив еволюцію від «науки про універсальні зв'язки живих організмів із їх середовищем» до «екологізму». Останнє поняття нинішні філософи та екологи вже витрактовують як «різновид сучасної ідеології та сучасного світогляду». Фактично йдеться про світоглядні зрушення, спрямовані на пошук шляхів подолання «кризового стану довкілля та глобальної екосистеми, а також гуманітарної кризи, що є наслідком дисгармонії між людиною та світом, що її оточує»⁸⁷⁷.

Екологізм стрімко входить в усі сфери суспільно-політичної діяльності, економіки, культури, етики та релігії. Ця обставина породжує «розмаїття течій сучасного екологізму, його філософських і теоретичних засад, світоглядних орієнтирів, а також щонайширший спектр практичних проявів і форм взаємозв'язків з іншими ідеологіями та суспільно-політичною практикою»⁸⁷⁸. Понад те, екологія, на думку одного з ідеологів Всесвітнього об'єднання українців «Четверта хвиля» І. Каганця, є одним із полів (поряд із технологічно-силовим і духовним) боротьби чи навіть «війни за розум», що точиться у нинішньому світі⁸⁷⁹.

Класичним прикладом найтіснішого поєднання екологізму з іншими

⁸⁷⁷ Гардашук Т.В. Сучасний екологізм: теоретичні засади та практичні імплікації : [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://sofy.kiev.ua/pf2/garda.htm>

⁸⁷⁸ Там само.

⁸⁷⁹ Каганець І. Арійський стандарт: українська ідея епохи великого переходу. – К., 2004. – С. 65.

ідеологіями є відображення екологічних проблем у релігійній свідомості. Власне, можна ставити питання значно ширше – формування екологізму під впливом релігійних настанов та догматично-канонічного корпусу⁸⁸⁰. Адже взаємини екології та релігійної ідеології є найдавнішими – ще задовго до появи поняття «екологія» церковні чи біляцерковні організації переймалися екологічними проблемами. А тому, як показує практика, проблеми екології можуть стати навіть тим спільним майданчиком, де в наступному відбудуватиметься діалог непримирених сторін. Як приклад – спільна заява Ради релігійних інститутів Святої Землі (CRIHL) щодо проблеми глобальної зміни клімату на Землі, в якій вони підкреслили «духовне коріння» екологічної кризи та «важливість релігійної відповіді на неї», закликали віруючих до «глибокої переоцінки нашого духовного та фізичного ставлення до цієї Богом даної планети»⁸⁸¹. Зауважимо, що заяву підписали керівники як ізраїльських, так і палестинських релігійних організацій – такі консенсуси бувають не часто.

Практично всі релігії чи релігійні напрями від свого зародження, як правило, мають достатньо розгорнуте вчення про навколишню природу і правила ставлення до неї, послуговуються символікою із зображеннями тваринного чи рослинного світу та відповідними алегоріями: голуб - як алегорія Святого Духа; риба - як символ ранньої християнської Церкви; тваринні алегорії Євангелій (орел, віл і лев); олені - у буддизмі та християнстві;⁸⁸² лелеки у християн та мусульман як священні птахи (рятують від голоду, та в них переселяються душі мусульман, які не здійснили хадж, а тому кожен, хто вбив лелеку – вбивця);⁸⁸³ рослинні орнаменти в ісламі та вшановування мусульманами окремих дерев (за словами Мухаммеда, деякі рослини благословенні як мусульмани, особливо пальма⁸⁸⁴), значення чистої/цілющої води, землі та повітря для віруючих⁸⁸⁵ тощо.

Зрештою, тварини є взірцем для наслідування навіть для апостолів. «Будьте мудрі, як змії та смиренні, як голуби», – повчав їх Ісус Христос (Мт. 10:16). Про близькість людини і тваринного світу свідчить і факт їхнього творення в один день (Бут. 1:31), а тому Бог нібито заповідав «проявляти

⁸⁸⁰ Див., напр.: Беляков, О.О. Вплив релігії на формування екологічної свідомості // Образ. – Вип. 5. – К., 2004. – С. 5-10.

⁸⁸¹ CRIHL підтримує декларацію про зміну клімату, Єрусалим, 05.07.2011: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://fore.research.yale.edu/climate-change/statements-from-world-religions/christianity-protestant-denominations-and-organizations/>

⁸⁸² Див.: Степовик Д. Символи й алегорії в катакомбній Церкві // Православний вісник. – 2000. – № 9-10. – С. 55-65.

⁸⁸³ Грищенко В. Миграции птиц и народные верования // Гуманитарный экологический журнал. – К., 1999. – Т.1. – Вып. 1. – С. 23-32.

⁸⁸⁴ Дживеди О. Экологические и этические взгляды индуизма, буддизма и ислама // Гуманитарный экологический журнал. – 2006. – Т. 8. – Вып. 2 (21). – С. 106.

⁸⁸⁵ Див., напр.: Карпенко О. Єрусалимська церква – колиська християнства // Церковна православна газета. – 2007. – № 14. – С. 8-9; № 15. – С. 8-9.

особливу турботу про збереження тваринного світу».⁸⁸⁶

Християнські святі Григорій Палама, блаженний Августин, Паїсій Величковський, Серафим Саровський та багато інших називали природу – живою іконою, душею Землі. А у «Соціальной доктрині...» Московської Патріархії природа охарактеризована як храм,^{*} у якому людина – священник, який служить Творцю⁸⁸⁷.

Зрештою, рай практично у всіх релігіях описаний як місце із привабливим кліматом та розкішною й доброзичливою до праведників природою, на відміну від пекла, де природа знищена. Те ж можна сказати й про есхатолічні описи – всі вони розпочинаються із сцен знищення природного довкілля.

Особливо розвинуте вчення про природу у світових релігіях та напрямках індуїзму. Так, у джайнізмі навіть заснована Міжнародна премія ахімси за «значний внесок у справу збереження природи»⁸⁸⁸. Святі, пророки, будди та інші, вшановувані віруючими особи, проповідували тваринам та, інколи, навіть рослинам⁸⁸⁹. Саме за останнє, наприклад, св.Франциск Ассізький став святим у католицизмі. З 1980 року Апостольська Столиця визнає його покровителем/заступником екологів⁸⁹⁰. Авторитет Франциска настільки великий у європейських країнах, що з 1986 р. у місті його народження (Ассізі, Італія) був заснований «Альянс релігій і захисту природи», в який увійшли лідери більшості християнських напрямів, буддисти, мусульмани, іудеї, представники багатьох національних релігій зі всіх країн світу, а також Всесвітнього фонду дикої природи (WWF) та інших природоохоронних організацій⁸⁹¹.

Тому не дивно, що проблеми, пов'язані із збереженням довкілля, екологічної безпеки людства давно вже стали топ-темами практично для всіх християнських та інших Церков світу. У 2008 р. (документ оприлюднено 9 березня 2008р. у газеті «L'Osservatore Romano»), вперше за майже півтори

⁸⁸⁶ Звернення Святійшого Вселенського Патріарха Варфоломія в День захисту навколишнього середовища, 01.09.2011: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://fore.research.yale.edu/climate-change/statements-from-world-religions/christianity-protest-ant-denominations-and-organizations/>

^{*} Православні витрактовують термін «екологія» як складений із двох грецьких слів – oikos (дім/житло/храм) та logos (слово). Тобто буквально – «господарствослов'я», «храмослов'я» або вчення про дім, родину, храм у широкому розумінні.

⁸⁸⁷ Основы социальной концепции Русской Православной Церкви // Церковь и мир. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви. – М. 2000. – Р. XIII. 4.

⁸⁸⁸ Хомінський С. Ватикан не випадково долучив забруднення навколишнього середовища до переліку «смертних гріхів» // Україна молода. – 2008. – 29 березня.

⁸⁸⁹ Кинсли Д. Христианство и экология: за и против // Гуманитарный экологический журнал. – 2003. – Т. 5. – Вып. 1-2. – С. 27.

⁸⁹⁰ Беляков О.О. Вплив релігії на формування екологічної свідомості // Образ. – Вип. 5. – К., 2004. – С. 9.

⁸⁹¹ Альянс религий и защиты природы // Гуманитарный экологический журнал. – 2002. – Т. 4. – Вып. 2. – С. 79.

тисячі років, Апостольська Столиця включила забруднення навколишнього середовища (поряд із іншими «новими» гріхами, як то: аборти; вживання і поширення наркотиків; «спонукання до бідності», тобто продукування соціальної несправедливості, що призводить до зубожіння людей; «надмірне накопичення багатства»; морально сумнівні «біоетичні» експерименти; маніпуляції на генному рівні, що порушують фундаментальні закони людської природи) до переліку «смертних гріхів» («відразу після смерті душа померлого у смертному гріху занурюється в пекло»)⁸⁹².

У такий спосіб Католицька Церква, віднесла «безвідповідальне руйнування природи до однієї із найважчих категорій гріхів, а саме - до суспільних гріхів, що кричать до Неба, тобто ставить його в один ряд із гріхом навмисного вбивства людини та іншими найтяжчими злочинами, скоєними проти людини та суспільства»⁸⁹³.

Заради справедливості відзначимо, що саме Католицька Церква була біля витоків всесвітнього екологічного руху. Адже ще до Міжнародної конференції «Human Environment» («Довкілля людини») у Стокгольмі (1972 р.), яку організувала ООН з метою визначити фундаментальні принципи, які мають регулювати права та обов'язки людей щодо довкілля людини (саме з цієї конференції, вважається, і бере початок сучасний екологічний рух), Папа Павло VI у своєму апостольському листі «Octogesima adveniens» (1971 р.) застеріг людство від руйнування природи. Ці думки були підтримані Римським синодом єпископів, який у декларації «De justitia in mundo» нагадав людству про конечність природних ресурсів, необхідних для людського життя.

Папа Іван Павло II у своїх роздумах щодо навколишнього природного середовища вперше долучив злочин проти довкілля до гріхів, що «волають до Неба». Тобто прирівняв руйнування природи до навмисного вбивства людини та інших найтяжчих проступків⁸⁹⁴. Причиною цього, на думку Івана Павла II, є викривлення розуміння людиною своєї божественної сутності, місця й завдань у навколишній природі. «Коли вилучити Божественний контекст, то ... природа перестає бути «mater», тобто матір'ю, і зводиться до «матеріалу», який можна піддавати будь-яким маніпуляціям»⁸⁹⁵, зазначав Понтифік.

Але ці та інші подібні розмірковування Папи на той час не стали доктринальними, хоча мали значний вплив на розвиток не лише католицького, але й православного богослів'я. Вони частково відображені у Спільній

⁸⁹² Ватикан вперше за півтори тисячі років переглянув список смертних гріхів. До існуючих семи гріхів були додані ще сім // Телевізійна служба новин: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://tsn.ua/svit/smertnih-grihiv-stalo-vdvichi-bilshe.html> - 2008. - 10 березня

⁸⁹³ Шеремета В. Екологічний дороговказ. Маленькі поради для великих змін. – К., 2009. – С. 7.

⁸⁹⁴ Див.: Виноградова С. Руйнування природи – гріх, що кричить до Неба // Парафіяльна газета. – 2007. – 15 лип. – С.8.

⁸⁹⁵ Екологічне вчення Церкви: папа Іван Павло II на тему створіння та екології / ред. В.Шеремети. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 57.

декларації з екологічної етики, підписаній 10 червня 2002 р. Папою Іваном Павлом II та Константинопольським патріархом Варфоломієм I.

Папська Академія Наук Католицької Церкви відслідковує всі принципи події у сфері погіршення екології та приймає відповідні звернення. Зокрема, у 2011 р. було опубліковано доповідь сформованої Папською Академією Наук робочої групи. В цій доповіді найвідоміші вчені зі всього світу, які досліджують проблему танення льодовиків, закликають зупинити процес танення шляхом скорочення викидів парникових газів та інших забруднюючих речовин. У доповіді вчені також засвідчують серйозні і, можливо, невідворотні зміни в екосистемі, спричинені безвідповідальною поведінкою людини. А тому, на їх думку, потрібні негайні дії урядів всіх країн із виправлення становища (доповідь у багатьох своїх висновках опирається на дослідження стану льодовиків Гренландії, проведене у вересні 2007 р. спеціальною екологічною експедицією, що була організована і профінансована Константинопольським патріархом Варфоломієм I).

Прес-секретар Ватикану о.Федеріко Ломбарді, коментуючи доповідь, зазначив, що хоча вона й не має доктринальної вартості, але «вписується у глибоке піклування Церкви про навколишнє середовище, про що неодноразово згадає останнім часом Бенедикт XVI»⁸⁹⁶.

У Церквах та різних релігійних течіях України екологічна проблематика (як у теоретичних пошуках, так і практичних діях) лише починає здобувати свою популярність. І першість тут закономірно утримують Католицька та Греко-Католицька Церкви, які проте багато в чому знаходяться ще у стадії вивчення досвіду співпраці Церков та світських інституцій Західної Європи у справі збереження довкілля та налагодження екологічного менеджменту Церков.

Значно меншу увагу проблемі подолання екологічної кризи в Україні та світі й відповідальності віруючих за Створіння (як базової вимоги християнської моралі) приділяють Православні Церкви в Україні. Проте поступово і вони піддаються загальним тенденціям розвитку православного богослів'я та менеджменту. І тон тут задає Константинопольський патріарх Варфоломій I, який вже багато років займається екологічними проблемами і навіть за кошти благодійників спорядив біля десяти (відбуваються раз на один-два роки) крупних екологічних експедицій (по басейну Чорного моря, на річки Амазонку та Ніл, в Гренландію та ін.).

Реагуючи на все більшу загрозу т.зв. «мирного атому» для людства, Вселенський патріарх Варфоломій I запропонував провідним державам світу відмовитися від атомних електростанцій на користь альтернативних джерел енергії. Ця заява була зроблена на тлі аварійних зупинок на ряді японських АЕС після землетрусу і цунамі. «При всій повазі до науки пропонуємо замінити атомні електростанції, настільки небезпечні для людства, різними

⁸⁹⁶ Папська Академія Наук за захист льодовиків // Radio Watykańskie, 08-05-2011 / catholicnews.org.ua/papska-akademiya-nauk-za-zakhist-lodovikiv#point

формами «зеленої» енергії, яка безпечна», - заявляє патріарх⁸⁹⁷.

Проблеми із довкіллям (незадовільний стан екології), на думку Варфоломія I, «є нерозлучними з духовними та моральними відхиленнями людства». Наслідками цього відхилення є «жадібність та ненаситне бажання матеріального багатства», що, «з духовної точки зору, є гріхом, який порушує гармонію як духовних, так і природних взаємин». Нагодою для всього людства «пережити несприятливі наслідки стихійного лиха та зіпсованої духовності» є Воскресіння Христа, проживаючи яке у глибині нашого серця, «наше буття буде сприятливо впливати на все людство та природний світ. Природничі науки, можливо, ще не знайшли зв'язку між оновленням людства та оновленням творіння, але досвід святих – що повинен бути ціллю нашого власного досвіду – підтверджує той факт, що справді, людина народжена у Христі, відновлює гармонію природного світу, порушену гріхом»⁸⁹⁸.

Подібні витрактування взаємовідносин «людина-природа» звучать і у проповідях патріарха УПЦ КП Філатета, митрополитів Володимира (УПЦ МП) та Мефодія (УАПЦ), предстоятеля УГКЦ митрополита Святослава та інших кліриків з нагоди чергових річниць Чорнобиля, повеней та інших екологічних катастроф в Україні та світі⁸⁹⁹. Проте зрозумілим є те, що цим Церквам ще слід пройти довгий шлях до того рівня осмислення проблем довкілля, який демонструє нині Католицька Церква та її спільноти, де мова йде про «екологічне навернення» (ініціатива Ради Єпископських Конференцій Європи) віруючих та невіруючих, «екологічне виховання» через Божественну

⁸⁹⁷ Патріарх Варфоломей I призвал отказаться от АЭС: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: www.newsland.ru/news/detail/id/655351/cat/42/

⁸⁹⁸ «Якщо ми бажаємо бути визволені від природного зла, то мусимо відкинути моральне». Послання патріарха Варфоломія з нагоди Великодня, 22 квітня 2011 р.: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: risu.org.ua/ua/index/all_news/world_news/42000/

⁸⁹⁹ Заклик патріарха Київського Філарета до віруючих молитися про милість до людства у зв'язку із надзвичайними природними катастрофами у Японії, а також існуючою загрозою радіоактивного забруднення через пошкодження кількох АЕС у цій країні: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: www.ecoburougcc.org.ua/ekolohichni-povyny/85-patriarh-filaret-cherez-grihi-ljudstva-vse-tvorinnja-strazhdae; Митрополит Володимир (Сабодан) звернувся до православних України з посланням про Чорнобиль // risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/uoc/41991/; Звернення Блаженнішого Святослава з приводу двадцять п'ятої річниці чорнобильської катастрофи, 25.04.2011: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: www.ecoburougcc.org.ua/index.php?start=8; Звернення Бюро Києво-Галицького Верховного Архієпископства УГКЦ із питань екології з приводу необхідності захисту довкілля від весняних підпалів / Д-р В.Шеремета, керівник Бюро Києво-Галицького Верховного Архієпископства УГКЦ із питань екології, 21.03.2011: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: www.ecoburougcc.org.ua/ekologichni-dokumenti-tserkvi/ekobjuro-ugkts/91-zvernennja-bjuro-kievo-galitskogo-verhovnogo-arhiepisopstva-ugkts-iz-pitan-ekologiyi-z-privodu-neobhidnosti-zahistu та ін.

Літургію⁹⁰⁰, а «формування відповідальності мирян за створіння-природу» бачиться «в рамках душпастирської діяльності Церков у потрійному вимірі - катехизи, літургії та дияконії»⁹⁰¹.

Щодо внеску інших Церков та релігійних напрямів в Україні у справу збереження природи і екологічного виховання віруючих, то ми можемо лише констатувати періодичну участь їх представників у заходах (конференціях, спільних молитвах тощо), що проводяться Католицькими, Греко-Католицькою чи Православними Церквами, а також світськими організаціями (громадськими об'єднаннями, вченими установами тощо)⁹⁰². Така участь теж є надзвичайно важливою і розглядається нами як перший крок до практичних дій в екологічній царині.

Зважаючи на достатньо велику богословську традицію розгляду екологічних проблем у віровченні та практиці більшості християнських Церков та

⁹⁰⁰ Біланич М.М., Бокотей О.М., Фогт М. Екологічний аспект Божественної Літургії та виховання бережливого ставлення до природи // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20. – С. 286-291.

⁹⁰¹ Див.: Матеріали конференції «Церква і навколишнє середовище: європейський досвід та українські перспективи» (Ужгород, 14-17.06.2007) // Офіційний сайт Мукачівської греко-католицької єпархії: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: www.mgce.uz.ua/post.php?id=27

⁹⁰² Проведений нами аналіз періодичних видань, що видаються в Україні міжцерковними християнськими об'єднаннями («Християнские ведомости» за 2002-2005 рр., «Вічний скарб» за 2004-2007 рр., «Слово Христове» за 2002-2003 рр., «Международная христианская газета» за 2004-2008 рр., «Камень краеугольный» за 2004-2008 рр., «Добродій» за 2005-2007 рр.), православними («Голос православ'я» за 2000-2011 рр., «Церковна православна газета» за 2005-2011 рр., «Наша віра» за 2001-2007 рр., «Спасите наши души» за 2005-2008 рр., «Україна християнська» за 2003-2005 рр., «Відродження» і «Час відродження» за 2001-2003 рр.), греко-католиками («Арка» за 2005-2007 рр.), деякими протестантськими Церквами («За євангельську віру» за 2005-2008 рр., «Тимофей» за 2003-2005 рр.), мусульманами («Минарет» за 1996-2008 рр., «Аль-Баян» за 2002-2007 рр., «Голос Крима» за 2005-2009 рр.), іудеями («В поисках истины» за 2003-2005 рр.) та іншими Церквами й релігійними напрямами, дозволяє говорити про відсутність (за незначними і локальними винятками) до 2009 року спеціальних статей, присвячених екології чи окремим проблемам збереження довкілля. Навіть у програмних статтях, присвячених, наприклад, есхатології Церкви, де, здавалося б, висвітлення питання необхідності збереження навколишньої природи є логічним, пастори обминають цю проблематику. Не стали поштовхом для статей чи окремих досліджень з екологічних проблем і прийняті деякими православними Церквами на початку XXI ст. Соціальні доктрини, в яких є окремі розділи, присвячені збереженню довкілля. Поодиноким винятком серед періодичних церковних ЗМІ є «Парафіяльна газета», що регулярно друкує інформації та статті з екологічної тематики. Лише із 2009-2010 років спостерігається деяке пожвавлення уваги до екологічної проблематики й у інших, в т.ч. й названих нами церковних ЗМІ, причиною чого є, на наш погляд, відображення авторами загальнонародських тенденцій – жах перед наслідками екологічних катастроф із сотнями тисяч жертв, які вже сталися чи прогножуються.

доступність цих джерел (що позбавляє нас необхідності їх реферувати), ми зосередимо свою увагу на таких аспектах вчення та практики Церков й релігійних організацій в Україні:

- Відображення екологічної проблематики у соціальних доктринах (якщо такі прийняті) та інших богословських напрацюваннях Церков.
- Заснування у Церквах спеціальних інституцій, які займаються питаннями збереження довкілля.
- Заходи, що проводяться у Церквах з екологічної тематики.

Католицька та Греко-Католицька Церкви в Україні послуговуються «Соціальною доктриною», де проблеми довкілля займають достатньо значне місце. Зокрема, у спільному Компендіумі, схваленому Конференцією римсько-католицьких єпископів України та Синодом єпископів Української греко-католицької Церкви,⁹⁰³ питання охорони довкілля займають окремий розділ, нарівні із такими проблемами, як «праця людини», «економічне життя», «політичне життя» тощо. Зокрема, у розділі про «охорону довкілля» детально аналізуються біблійні аспекти охорони природи, людина у всесвіті створених нею речей і технологій, неминучість кризи у відносинах між людиною і довкіллям (довкілля як колективне благо, використання біотехнологій, довкілля та розподіл благ, нові способи життя)⁹⁰⁴.

Окрім Компендіуму, в УГКЦ з'являються теоретичні праці, які пропонують нові підходи в осмисленні проблем охорони природи та поглибленні свідомості християнської відповідальності «за створений Богом світ», за ті «дари природи, які люди отримали для користування і примноження та для того, щоб передати їх прийдешнім поколінням». Серед таких праць відзначимо презентовану у квітні 2011 р. в Івано-Франківську «Екологічну хресну дорогу», укладену капеланом Мальтійської Служби Допомоги о.Іваном Соханом⁹⁰⁵. Як зазначає укладач, метою цієї та її подібних праць є не зміна «богослужіння традиційної Хресної дороги», а «поглиблення розуміння таїнства Хреста у світлі сучасних проблем довкілля і здійснення глибокого та цілісного навернення до Бога»⁹⁰⁶.

Дещо менша активність православних Церков у вирішенні конкретних екологічних практичних питань зовсім не означає відсутність теоретичних праць на цю тематику. В «Основах соціальної доктрини Руської ПЦ», які були прийняті Архирейським Собором Московської Патріархії ще у 2000 р., є розділ, присвячений розумінню Російською Православною Церквою проблем екології⁹⁰⁷. В доктрині достатньо чітко виставлені акценти в розумінні

⁹⁰³ Див.: «Компендіум соціальної доктрини Церкви» – К., 2008. – 549 с.

⁹⁰⁴ Там само. – С. 279-299.

⁹⁰⁵ Екологічна Хресна дорога /Уклад о.Іван Сохан.– Івано-Франківськ, 2011.

⁹⁰⁶ Інформаційна служба Бюро УГКЦ з питань екології : [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: www.ecoburougcc.org.ua/ekolohichni-novyny/99-prezentatsija-ekologichnoyi-hresnoyi-dorogi

⁹⁰⁷ Основы социальной концепции Русской Православной Церкви // Церковь и мир. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви. – М., 2000. – Р. XIII.

православними причин екологічних лих: «Екологічні проблеми мають, по суті, антропологічний характер, оскільки породжені людиною, а не природою. Тому відповіді на багато проблем, породжених кризою оточуючого середовища, знаходяться у людській душі, а не у сферах економіки, біології, технології чи політики. ... На думку преподобного Максима Сповідника, людина може перетворити у рай всю землю лише тоді, коли вона буде носити рай у собі»⁹⁰⁸.

Відтак, на думку дослідників та провідних українських православних богословів, наявна церковно-богословська оцінка екологічної проблематики та Божественне покликання Православної Церкви мають не лише благословляти розвиток екологічного руху, а й перебувати в його авангарді, активно залучати до нього найвідданіших своїх чад, бути дійсно «Ноевим Ковчегом», в якому зможе знайти захист і спасіння не лише людство, а й «увесь одухотворений Божий світ»⁹⁰⁹.

На жаль, у більшості православних Церков світу ці ідеї знаходять лише теоретичну підтримку. Навіть спочилий патріарх РПЦ Олексій II, який у сані митрополита Талліннського багато писав про «християнський обов'язок захищати природу, надавати підтримку громадським, державним та міжнародним зусиллям, спрямованим до цієї ж мети, і безперервно роз'яснювати суспільству моральні засади панування людини над природою»⁹¹⁰, не зміг більш-менш помітно втілити свої ідеї у практику керованої ним Церкви.

Це ж можна сказати й про ефективність згаданої нами соціальної доктрини Російської ПЦ, написаної під безпосереднім керівництвом вже нинішнього Московського патріарха Кирила (на той час митрополита Смоленського і Калінінградського, керівника відділу зовнішніх церковних зв'язків патріархії). За кілька років свого патріаршества Кирил так і не зробив своє дітище популярним у середовищі православного кліру та мирян. Не лише питання екології, але й багато інших, життєво важливих проблем нинішнього буття православ'я у світі та Україні, порушених у доктрині, понад десятиріччя тому, так і залишаються у стадії теоретичних розмірковувань для богословів та експертів. Причиною цього можна назвати значно більшу зацікавленість російської Церкви у своїй участі як у внутрішньо- так і зовнішньополітичних процесах, аніж у розвитку віровчення та інституційній розбудові Церкви.

Ці ж тенденції характерні й для УПЦ МП, яка, як структурний підрозділ Московської Патріархії, майже нічого не зробила для популяризації викладених у соціальній доктрині ідей, якщо не рахувати переклад документу українською мовою та одну-дві церковні конференції на цю тему.

Не краща ситуація з популяризацією своєї соціальної доктрини (де

⁹⁰⁸ Там само. – Р. XIII. 5.

⁹⁰⁹ Див.: Шумило С. Екологія і духовність // Православ'я в Україні: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: http://arhiv.orthodoxy.org.ua/uk/tochka_zoru/2009/12/14/28760.html

⁹¹⁰ Там само.

також значне місце відводиться питанням екології – весь сьомий розділ Декларації) і в УПЦ КП⁹¹¹. Причиною незадовільної екологічної ситуації богослови УПЦ КП вбачають у тому ж «гріхопадінні людей та їх відчуженні від Бога»⁹¹². У своїй доповіді на Ювілейному Соборі Церкви у 2001 р. патріарх УПЦ КП Філарет означив екологічну проблему «найсерйознішою проблемою сучасного світу» й закликав «шукати її розв'язання у духовному відродженні людської особистості»⁹¹³. Проте, як визнають самі владики УПЦ КП, цей церковний документ «багато в чому повторює соціальні вчення інших Церков» та (і це загальна тенденція) він, на жаль, «не отримав масового розповсюдження»⁹¹⁴. Його мало знають навіть в самій Церкві саме як соціальну концепцію УПЦ КП.

Проте останніми роками спостерігається стабільне підвищення уваги православних кліриків та церковних періодичних видань всіх православних юрисдикцій до питань екології. Окрім участі окремих ієрархів та Церков в цілому у т.зв. «екологічних акціях», деякі часописи запровадили окремі екологічні рубрики чи серії статей з проблеми⁹¹⁵, періодично з'являються статті згаданої тематики у православних церковних газетах та інтернет-сайтах.

Спеціальні церковні інституції, які займаються питаннями довкілля, як правило, діють у тісній взаємодії із обласними державними управліннями охорони навколишнього середовища та екологічними інспекціями, громадськими українськими та міжнародними екологічними об'єднаннями.

Найбільш активними в Україні є: «Комісія з екології і туризму Римо-Католицької конференції єпископів України»; «Трудова спілка уповноважених з навколишнього середовища німецьких дієцезій»; «Екологічний центр Івано-Франківської Єпархії УГКЦ» та ін.

Серед головних завдань, які вирішують ці інституції, є «екологічне навернення», складовими частинами якого має бути формування внутрішньої настанови оберігати створіння-природу, а також належне знання, як це збереження можна практично реалізувати. Засобами до цього можуть

⁹¹¹ Церква і світ на початку третього тисячоліття. Декларація Ювілейного Помісного Собору Української Православної Церкви Київського Патріархату // Ювілейний Помісний Собор Української Православної Церкви Київського Патріархату 9-10 січня 2001 р. (документи і матеріали) / упорядник єп. Димитрій (Рудюк). – К., 2001. – 60 с.

⁹¹² Там само. – Р. VII. 2.

⁹¹³ Доповідь Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета // Православний вісник. – 2001. – № 1-2. – С. 31.

⁹¹⁴ Євстратій, єпископ. Православний погляд на соціальне служіння Церкви // Чернігівські єпархіяльні відомості: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://cerkva.in.ua/intervju/498-social.html>

⁹¹⁵ Див.: Православний духовно-просвітницький журнал для молоді «Агнець» (у рубриці «екологія» висвітлюються основні аспекти сучасної екології, діляться порадами, як знайти свій власний спосіб захисту від екологічних проблем, зокрема таких, як забруднена вода, повітря, земля тощо), статті у церковних журналах «Православний вісник», «Отрок.ua», «Чадо» та інших.

служити об'єднання зусиль Церков, наукових і освітянських установ, державних та громадських організацій при вирішенні місцевих, національних, регіональних і глобальних проблем збереження природи та забезпечення екологічної безпеки людства.

Не менш важливим та складним завданням і напрямом роботи новостворюваних церковних екологічних центрів є й так зване «нове» або «екологічне» душпастирство. На семінарі, організованому у 2008 р. Екологічним центром Івано-Франківської єпархії УГКЦ, ставлення Церков до даної проблематики було винесене у назву заходу: «Екологічне душпастирство – невід'ємна складова місії Церкви». Майбутні священики, богослови та викладачі, а також фахівці з екології, священнослужителі та миряни розглядали питання екології не лише у вузькому їх значенні, але й в державному та світовому масштабах. Було підкреслено, що «кожне душпастирство повинне нести ідею збереження екології, а саме – дати зрозуміти людині неприпустимість злочину проти природи». Подібна робота, вважають експерти, втілюватиметься у майбутньому в різноманітних церковних практичних програмах та акціях⁹¹⁶.

Церквами в Україні поступово відпрацьовується ідея створення Координаційного центру з узгодження співпраці різних релігійних напрямів, а також державних структур, наукових та освітянських інституцій, громадських організацій при реалізації міжнародних та всеукраїнських ініціатив у сфері збереження природного середовища. Зокрема, на виконання рішення однієї із конференцій, що була присвячена проблемам екології, при Ужгородській Богословській Академії ім. Блаженного Теодора Ромжі, Ужгородському національному університеті і Національному авіаційному університеті була створена постійно діюча робоча група для «розробки програми співпраці світських і церковних навчальних закладів у галузі підвищення екологічної етики і культури»⁹¹⁷.

Серед заходів, що проводяться у Церквах в Україні з екологічних питань, відзначимо низку конференцій, присвячених захисту природного середовища⁹¹⁸. Причому проблематика цих конференцій цікавить (а це видно

⁹¹⁶ Недавня О. Український греко-католицизм: прогнози розвитку // Україна релігійна. Книга друга: Прогнози релігійних процесів України. – К., 2008. – С. 192-193.

⁹¹⁷ Див.: Матеріали конференції «Церква і навколишнє середовище: європейський досвід та українські перспективи» (Ужгород, 14-17.06.2007) // Офіційний сайт Мукачівської греко-католицької єпархії: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: www.mgce.uz.ua/post.php?id=27

⁹¹⁸ Напр.: «Екологія, економіка і християнська мораль: українська дійсність і перспективи» (Київ, 2000); «Церква і навколишнє середовище: європейський досвід та українські перспективи» (14-17.06.2007, Ужгород); «Екологія життя» (Круглий стіл, 14.09.2009, Київ); «Енергоефективність та екологічно прийнятне енергозабезпечення з позицій християнської відповідальності за Творіння» (10-11.02.2010, Ужгород); «Духовність як основа екологічної культури та відповідальності» (25.11.2010, Київ) та інші.

із списку співорганізаторів та учасників заходів) не лише християн, але й представників багатьох нехристиянських конфесій, вчених-екологів та представників громадських організацій і державних структур,⁹¹⁹ які «констатують факт спільної відповідальності за природне довкілля та його критичний стан в сучасності», оскільки «пошанувати природу означає пошанувати Творця»⁹²⁰.

Співорганізаторами та учасниками таких форумів часто виступають міжнародні інституції, серед яких відзначимо «Католицький екологічний форум Європи», «Європейську християнську енвайроментальну мережу», «Міжнародне соціально-екологічне об'єднання «Відповідальність за створіння», «Європейську єпископську конференцію» та ін.⁹²¹

Важливим заходом Церков України щодо захисту довкілля є екуменічні молитви та інші спільні релігійні заходи із збереження Божого створіння – природи. Так, у 2009 р., згідно рішення свого Синоду, Українська Греко-Католицька Церква долучилася до щорічного святкування 14 вересня Всесвітнього екологічного Дня Творця.* У цей день у всіх греко-католицьких храмах моляться за збереження природи. У рамках святкування відбуваються різноманітні арт-акції, прощі, молебні⁹²². Організаторами заходів святкування Дня Творця, як правило, виступають Комісія УГКЦ для сприяння єдності між християнами та Бюро УГКЦ у справах екології⁹²³.

У своєму зверненні з нагоди «Дня Творця» блаженніший Любомир Гузар свого часу зазначив: «Починаючи новий Церковний рік, ми знову задумуємось над питанням свого християнського покликання у створеному

⁹¹⁹ Напр., участь в конференції «Церква і навколишнє середовище: європейський досвід та українські перспективи» (Ужгород, 14-17.06.2007) взяли глави Церков та представники: Римо-Католицької Церкви, УГКЦ, Мукачівської греко-католицької єпархії, УПЦ МП, Закарпатської Реформатської Церкви, Духовного управління мусульман України, головного рабинату України, Європейської християнської екологічної мережі, працівники освіти та культури тощо. Див.: Офіційний сайт Мукачівської греко-католицької єпархії: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: www.mgce.uz.ua/post.php?id=27

⁹²⁰ Там само.

⁹²¹ Середнянська С. Відповідальність за створіння // Парафіяльна газета. – 2007. – 15 лип. – С. 8.

«День Творця» як християнське екологічне свято започатковане у 1989 р. за ініціативою Вселенського патріарха Димитрія I, який закликав увесь християнський світ у день початку нового церковного року (14 вересня за новим стилем) до щорічної спільної молитви та практичних зусиль, спрямованих на порятунок природи. Нині до цієї ініціативи долучились багато Церков православної, католицької та протестантської традицій. Того ж 1989 р. у Європі розпочала свою діяльність Європейська Мережа Екологічної Співпраці Християн (European Christian Environmental Network).

⁹²² Див.: Екологічний «День Творця»: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ecumenism.com.ua/den/>

⁹²³ УГКЦ закликає вірних до відповідальності за екологічний стан планети: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: risu.org.ua/ua/index/all_news/community/ecology/37859/

Богом світі. Це питання стає все більш актуальним в контексті важкого захворювання нашої планети, яке науковці називають екологічною кризою». Відтак, на думку владики, «екологія довкілля» суттєво визначається «екологією людини», тобто її вірою, духовністю та моральністю. А тому Церква має великий потенціал для охорони та збереження створеного Богом світу. «Природоохоронна місія Церкви полягає насамперед у відновленні стосунку людини до Бога, що має за наслідок переміну способу мислення та поведінки згідно зі своїм християнським покликанням. Результатом життя відповідно до вимог християнської віри безумовно має стати також і бережливе ставлення до природи. ... Сьогодні молимо Господа, щоб дав нам світло ума це все зрозуміти ти силу духа в щоденному житті Божі дари шанувати та використовувати на загальне благо – нас, наших дітей та внуків»⁹²⁴.

У жовтні 2010 р. Україна долучилася до святкування «Всесвітнього Дня дій на захист клімату». До проведення акції приєдналися УПЦ КП та УГКЦ (партнери акції), а також РКЦУ, УПЦ МП, мусульмани, баптисти, англікани, кришнаїти, лютерани та деякі інші релігійні й громадські організації.

10 жовтня 2010 р. відбулося спільне духовне служіння у різних релігійних храмах і духовних центрах, яке продовжилося на Михайлівській площі акцією «Відкрий своє серце Планеті». «Ті негаразди, які ми сьогодні спостерігаємо у природі, спричинила людина. Молитись треба, і молитись треба всім, хто хоче жити, їсти екологічно чистий хліб, пити воду чисту і дихати чистим повітрям. Я закликаю всіх, насамперед православних християн, прийти до храму і помолитись, щоб Господь направив розвиток суспільства на вірний шлях», – зазначив Предстоятель УПЦ КП Патріарх Філарет. «Якщо людина робить безвідповідально, то вона грішить. Якщо безвідповідально псує екологію, смітить, нищить все те чудове, що створив Бог – це є великим гріхом. І людина зобов'язана берегти все те, що вона отримала від Бога», - підкреслив у своєму виступі на заході генеральний вікарій Київсько-Житомирської дієцезії РКЦ єпископ Станіслав Широкоградюк⁹²⁵. Починати із себе, своєї душі, для проведення змін на планеті закликав також і духовний лідер Товариства свідомості Крішні в Україні Ач'юта Прія дас: «Якщо ми говоримо про екологію планети і катастрофічні зміни клімату, а також про небезпеку знищення всього живого на Землі, нам слід визнати, що екологія планети починається з екології душі,

⁹²⁴ Звернення Блаженнішого Любомира, Верховного Архієпископа Києво-Галицького, до вірних Української Греко-Католицької Церкви та людей доброї волі з нагоди дня Бога Творця (2010 р. Б.) : [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ugcc.org.ua/1415.0.html>

⁹²⁵ Цит. за: Єремичева Л. День духовного служіння – збереження життя на планеті // Релігія в Україні, 12.10.2010: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/6253-den-duhovnogo-sluzhinnya-zberezhennya-zhittya-na-planeti.html>

з екології духовного світу кожного із нас – з екології нашого Серця...»⁹²⁶.

Загалом у 2010 р. до глобального святкування Всесвітнього Дня дій на захист клімату (Global work party) під егідою міжнародного руху «350.org» приєдналися громадські та церковні організації із 188 країн світу⁹²⁷.

Поряд із цими вже усталеними акціями відбуваються й багато інших, в т.ч. й менш масштабні екуменічні молитви, декотрі з яких відбуваються при відкритті екологічних заходів за участю Церков⁹²⁸.

У 2011 р. у багатьох західноукраїнських єпархіях УГКЦ розпочалася «великопісна екологічна ініціатива» під назвою: «Зелений Великдень: екологічне навернення задля воскресіння довкілля». Ініціаторами акції стали Екологічний центр Івано-Франківської єпархії УГКЦ і Мальтійська служба допомоги. Метою проведення «Зеленого Великодня» організатори визначили: поглиблення у свідомості людей розуміння їхньої відповідальності за створений Богом світ та шляхи її здійснення у повсякденному житті; привернення уваги віруючих людей та громадськості до проблем довкілля; поширення вчення Церкви щодо питань екології та збереження створіння; спонування в час Великого посту до покаяння та «екологічного навернення», які мають відбутися завдяки усвідомленню гріховності безвідповідального ставлення до природного середовища; примирення з Богом і відмові від стилю життя, який є руйнівним для довкілля⁹²⁹.

Найважливіша роль у проведенні «Зеленого Великодня» відводилася парафіяльним священикам, які повинні були не лише власним прикладом заохочувати парафіян до «екологічного навернення», але й у своїх недільних проповідях звертати особливу увагу на питання християнської відповідальності за природне довкілля та виголошувати на Літургії спеціальне прохання за збереження створеного Богом світу: «Владико Вседержителю, подай нам ласку покаяння і навернення, щоб ми побачили в оточуючій природі Тебе Самого – Творця і доброго Батька та з любов'ю доглядали створений Тобою світ, молимося Тобі, вислухай і помилуй»⁹³⁰. У деяких духовних навчальних закладах також були проведені тренінги та

⁹²⁶ Там само.

⁹²⁷ Представники різних релігій в Україні об'єдналися у спільній молитві заради збереження життя на планеті Земля, 11.10.2010: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: risu.org.ua/ua/index/all_news/community/ecology/38351

⁹²⁸ Кліматичний рух України закликає духовенство та віруючих усіх Церков до спільної молитви в наміренні прийняття світової кліматичної угоди. 03.12.2009: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: risu.org.ua/ua/index/all_news/122/; Міжконфесійний молебень за збереження природи відбувся в Ужгороді. 12.02.2010: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/ecology/34397/ та ін.

⁹²⁹ В Івано-Франківській єпархії УГКЦ розпочалася Великопісна екологічна ініціатива: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: ecoburougcc.org.ua/initsiativi/zelenij-velikden/74-velikoposna-ekologichna-initsiativa2011-r-b

⁹³⁰ Там само.

лекції на тему відповідальності за створіння⁹³¹.

Варто відзначити ще один цікавий факт. У фундаментальному документі, підготовленому за сприяння ООН, «Екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку»⁹³², практично не згадано релігійний фактор як чинник вирішення екологічних проблем в Україні. Проте активісти екологічних організацій активно використовують не лише потенціал Церков в Україні, але й можливості міжнародних релігійних центрів. Так, коли влітку 2010 р. у Харкові почали знищувати одну із лісопаркових зон міста, захисники зелених насаджень, вичерпавши всі можливі в Україні засоби впливу на владу, звернулися з листом до Патріарха Константинопольського Варфоломія I з проханням допомогти зберегти природу.

Патріарх Варфоломій I розглянув прохання та офіційно звернувся із листом до Президента України, «в якому висловив свою стурбованість проблемою зелених зон Харкова». Константинопольський Патріарх попросив Президента України вжити відповідних заходів для збереження довкілля Харкова, зокрема його зелених насаджень. Окремим листом Вселенська Патріархія подякувала харківським громадським діячам за «небайдужість до стану екологічної ситуації»⁹³³. Зазначимо, що лист Варфоломія I мав вплив на українську владу – вирубку було зупинено.

Закордонні міжнародні організації та Церкви допомогли відкрити в Україні християнсько-екологічну школу на базі відділення природного заповідника «Горгани» у с.Черник Надвірнянського району Івано-Франківської області. Школа була профінансована урядом Норвегії та Світовим фондом охорони природи (WWF) в рамках міжнародного проекту «Збереження та сталє використання природних ресурсів Українських Карпат».

Метою школи є формування християнської відповідальності за природне довкілля, збереження та розвиток місцевих християнських, екологічних, етнографічних та культурних традицій Карпатського краю, через поглиблене християнсько-екологічне навчання учнів, еколого-освітню пропаганду та практичні природоохоронні заходи. Зокрема, тут планується проведення уроків християнсько-екологічного спрямування, поглиблене вивчення курсу «Заповідна справа», заняття екологічного гуртка, конкурси, християнсько-екологічні зустрічі, наметові табори, екскурсії, походи у гори,

⁹³¹ Сохан Іван, капелан Мальтійської Служби Допомоги. Формування екологічної свідомості майбутніх душпастирів, «Імпульси для роздумів на тему відповідальності за створіння у світлі Недільних Євангелій Святої Чотиридесятниці»: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: www.ecoburougcc.org.ua/ekolohichni-novyny/84-formuvannja-ekologich-noyi-svidomosti-majbutnih-dushpastiriv

⁹³² Екологічна політика України: оцінка і стратегія розвитку. – К., 2007.

⁹³³ Константинопольський патріарх просить Віктора Януковича захистити зелені зони Харкова, 30 вересня 2010 : [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/ecology/38137/

заходи інформаційного, навчального та виховного характеру тощо⁹³⁴.

Відкриття цієї школи дуже символічне, оскільки ще 15 квітня 1935 р. Предстоятель УГКЦ митрополит Андрей Шептицький видав Грамоту про утворення найпершого українського заповідника. Ним і став кедровий ліс у Горганах, що ріс на вершині гори «Яйце» на площі 255 га. У Грамоті, зокрема, зазначалося: «Маючи на увазі велике значення, яке має для науки і культури Українського Народу творення з цінних закутин нашої землі окремих заповідників, що по всі часи стояли б для грядущих поколінь та з яких молодь черпала б любов до рідної землі й училася б пізнавати її красу, та котрі були б великим невичерпним джерелом для наукових природничих дослідів і студій, та творили б спільну національну цінність, та щоб дати основи для майбутнього українського національного парку, на загальне бажання й прохання нашого громадянства Ми утворили в маєтності Галицької Греко-католицької Митрополії ... цей заповідник»⁹³⁵. Опікувалося заповідником у той час Наукове товариство ім. Тараса Шевченка.

Зазначимо, що саме за ініціативою митрополита Андрея Шептицького у 1938 р. було закуплено чотири тисячі гектарів лісу в Лозині на Розточчі для розвитку природоохоронної лісівничої науки і створення на цій базі Лісового інституту⁹³⁶. Фактично митрополит став фундатором нинішнього Національного лісотехнічного університету України у м. Львові.

Багато українських Церков та громадських екологічних організацій підтримали екологічну ініціативу Ради Єпископських Конференцій Європи (ССЄЕ) та Конференції Церков Європи (СЕС) провести 13 грудня 2009 року спільну молитву за прийняття «кліматичної Угоди», необхідної для порятунку планети. Цю дату багато активістів пропонували для щорічного відзначення «Дня духовного служіння заради збереження життя»⁹³⁷.

Зауважимо, що Рада Єпископських Конференцій Європи щорічно проводить «зелені паломництва» за участі великої кількості кліру (у 2010 р., наприклад, у заході взяли участь 50 єпископів та представників екологічних комісій Католицької Церкви з різних європейських країн). Паломництво «Надії для створіння» тривало п'ять днів (1-5 вересня 2010 р.) і відбувалося від базиліки м. Естергом (Угорщина) до м. Маріацель (Австрія). Учасники заходу зосередили увагу на проблемах забруднення води та питаннях екологічно відповідального енергозабезпечення.

У 2011 р. кількість екологічних ініціатив зросла. Це пов'язано також із тим, що цей рік був оголошений ООН як «міжнародний рік лісів». Саме тому

⁹³⁴ В Україні відкрита перша християнсько-екологічна школа. 02.06.2010: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/ecology/35925/

⁹³⁵ Цит. за: Гайковський М.І. Релігія та екологія // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету. – Вип. 15.6. – Львів, 2005. – С. 251.

⁹³⁶ Там само. – С. 251-252.

⁹³⁷ Кліматичний рух України закликає духовенство та віруючих усіх Церков до спільної молитви в наміренні прийняття світової кліматичної угоди. 03.12.2009: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/122/

Всесвітня Рада Церков закликала Церкви весь 2011 р. проводити «молитви та читати проповіді, присвячені лісам та пов'язаним із ними темам».⁹³⁸ Значно масштабніше у цьому ж 2011 році святкується і День захисту створіння, який триватиме від 1 вересня до 4 жовтня як «єкуменічно-екологічна ініціатива відзначення Дня створіння та часу створіння». Цю ініціативу також активно підтримала Всесвітня Рада Церков. Передбачається, що цей місяць стане «часом молитви, переосмислення свого ставлення до довкілля, екологічного навернення та більш відповідального використання Божих дарів природи»⁹³⁹.

Певної популярності в Україні набули й єкуменічні хресні дороги, на яких порушуються питання екології та захисту довкілля. Зокрема, у квітні 2011 р. місцева єпархія УГКЦ, за сприяння обласної й міської влади, провела такий захід в Івано-Франківську. У символічному несенні хреста взяли участь клірики, семінаристи, учасники католицьких молодіжних організацій «Обнова» та «Еммануїл», представники влади міста і області. На одній із станцій (у даному випадку – дев'ятій) учасники хресного ходу мали можливість розмірковувати над стражданнями Ісуса у світлі екологічних проблем сучасності. «Адже сучасне людство, опановане непомірним бажанням володіння матеріальними речами та озброєне новітніми технічними засобами для експлуатації природи, поповнює і без того великий тягар гріхів все новими і новими... Вирубані ліси, виснажені ґрунти, забруднені водойми та повітря, перетворене на смітник довкілля – це тільки деякі з довгого переліку наслідків руйнування Божого створіння – природи»⁹⁴⁰.

Все частіше голос Церков чути і з приводу вирішення конкретних проблем збереження природи. Зокрема, у 2011 р. два різні християнські Церкви Закарпаття* об'єднали свої зусилля і потенціал для збереження підсніжників Вони оприлюднили спільне Звернення щодо «збереження дарованих Творцем благ природи», зокрема закликали «не спричинятись до знищення первоцвітів»⁹⁴¹.

Підводячи підсумки, зазначимо, що християнські Церкви в Україні (у першу чергу римо-католики, греко-католики та православні) поступово

⁹³⁸ Всесвітня Рада Церков закликає святкувати «Час створіння» і захищати ліси: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: www.ecoburougcc.org.ua/ekolohichni-novyny/174-vsesvitnja-rada-tserkov-zaklikae-svjatku-vati-chas-stvorinnja-i-zahischati-lisi

⁹³⁹ Там само.

⁹⁴⁰ Інформаційна служба Бюро УГКЦ з питань екології, 10.04.2011: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ecoburougcc.org.ua/ekolohichni-novyny/104-ekologichna-stat-sija-na-hresnij-dorozi-v-ivano-frankivsku>

* Голова комісії з екології і мігрантів римо-католицької Конференції єпископів України, єпископ Мукачівської дієцезії Антал Майнек та голова комісії у справах екології Мукачівської греко-католицької єпархії єпископ Мукачівський Мілан.

⁹⁴¹ «Залишіть дику природу жити!» – закликають Мукачівські архієреї // Інформаційна служба Бюро УГКЦ з питань екології: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: www.ecoburougcc.org.ua/ekolohichni-novyny/86-zalishit-diku-prirodu-zhiti-zaklikajut-mukachivski-arhiereyi

нарощують свою активність у справі екологічного виховання віруючих, участі у міжнародних форумах та організації всеукраїнських й локальних природоохоронних заходів. Причому одним із базових завдань стає формування відповідальності мирян та кліру за створіння-природу в рамках душпастирської діяльності Церков у потрібному вимірі: катехизису, літургії та дияконії.

Практична співпраця релігійних та світських інституцій у сфері захисту природи від знищення стає світовою тенденцією, а відтак українське суспільство, поступово інтегруючись у світові політичні, економічні та інші процеси, об'єктивно орієнтує релігійних діячів на підтримку чи ініціювання заходів з екологічної тематики (кричущий стан екології у більшості регіонів країни стає для цього додатковим стимулом). Адже релігійні організації у багатьох країнах, в т.ч. й менш розвинутих, аніж Україна, ініціюють та фінансують природоохоронні програми, беруть під свою опіку окремі види флори чи фауни, що зникають.

З іншого боку, нам не слід і переоцінювати популярність екологічних ініціатив серед кліру та мирян в Україні. Аналіз вітчизняних церковних ЗМІ свідчить, що переважна більшість із них, якщо не відверто ігнорують, то просто не знають (а тому обминають) екологічну тематику. У церковних виданнях можна прочитати про події світського життя, розлогі дослідження щодо ролі грошей та боргів у житті людини, гомосексуалізму, тенденції світової економіки тощо. Проте лише одиниці із церковних журналістів пишуть про якість води і продуктів, які споживаються людьми тієї чи іншої області країни, про повітря, яким вони дихають, і т. ін.

Проте, на наш погляд, з часом все більше віруючих в Україні стануть свідомими того, що Церкви як інституції повинні власним прикладом (участь в акціях, спосіб життя та діяльності тощо) засвідчувати своє соціально-екологічне вчення. Для цього вони нині вже мають багато можливостей – від здійснення власних практичних екологічних заходів в галузі заощадження енергії і раціонального використання водних ресурсів до безпечного поводження з відходами, роздільного збирання сміття тощо.

Інший напрям діяльності християнських Церков у сфері екології, який проявляється нині – намагання скоординувати свою діяльність для розробки програми співпраці держави та Церкви у галузі підвищення екологічної етики і культури, створення екологічних дорадчих центрів, які б пропонували людям інформаційні матеріали щодо можливостей збереження довкілля тощо. Ця діяльність виглядає досить перспективною, зважаючи на необхідність впровадження в навчальні програми шкіл і ВУЗів програм екологічної освіти й просвіти, екологічного виховання і відповідальності за природне довкілля.

Ще однією тенденцією нинішньої практики Церков в Україні у сфері екології є певна інертність інших (окрім названих нами) Церков та релігійних напрямів щодо участі у заходах, пов'язаних із екологічними проблемами. Лише в останні рік-два ця тенденція повільно зазнає змін. Поки що мова йде

про участь деяких протестантських Церков, ісламських центрів, окремих релігійних лідерів (переважно – членів Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій) в екуменічних акціях, церковних конференціях та іншим заходах, присвячених проблемним питанням охорони довкілля. Причиною такої участі стає як бажання залучити до своїх Церков та релігійних напрямів якнайбільше активних людей, так і зростання в Україні популярності ідеї збереження довкілля. Адже за даними соціологів, в Україні 70% населення екологічну ситуацію у районі свого проживання оцінюють негативно, а 11% вважають її критичною.⁹⁴²

Ці цифри засвідчують, з одного боку, глибоку стурбованість жителів України (серед яких немало віруючих) екологічними питаннями, а відтак дають підстави зробити висновок, що у подальшому Церкви та релігійні організації об'єктивно будуть нарощувати свою присутність на всіх заходах, присвячених будь-якому аспектові збереження довкілля (відгук на потреби віруючих). З іншого боку, вказана тенденція фактично визначає подальший шлях і методи місіонерської роботи більшості успішних Церков ХХІ століття, які, на наш погляд, більш широко витлумачуватимуть «екологічне виховання», а «екологічне навернення» сприйматимуть як ефективну місіонерську нішу.

7. Соціалізація католицької релігії як умова її збереження

Релігійні процеси в сучасному світі неадекватно оцінюються не лише окремими Церквами і конфесійними спільнотами, а й не мають однозначних оцінок, скажімо, в лоні однієї Церкви. Разом з цим є спільне бачення сучасних загроз для релігії. Так, наприклад, Католицька Церква в особі свого Магістеріуму («Вчительського уряду»), характеризуючи сучасний стан католицизму як вселенської релігії та місце і роль Католицької Церкви в сучасному світі, вдається до досить критичних оцінок на кшталт: традиційні Церкви відчують свою пригніченість через надміру інституалізованість, інституційну регламентованість; християнство тепер означає тільки приналежність до великої структури, відтак християнство, як інститут, почало сприйматися як баласт; майже не стало проявів живої віри та інші подібної самокритичності оцінки стану Церкви і християнства в цілому⁹⁴³.

Щоб зберегти і реставрувати втрачені позиції, ієрархи Католицької Церкви пропонують «Нову еру релігійності», «Нову євангелізацію Європи», «Відродження втраченого духу Літургії». Православні Церкви (зокрема, УПЦ Київського Патріархату), характеризуючи сучасний стан релігії та європейської цивілізації, бачать найбільшу загрозу для християнства в

⁹⁴² Туниця Ю. Україні потрібна Конституція Землі // День. – 2011. – № 95-96. – С. 10.

⁹⁴³ «Нова ера релігійності»// Католицький вісник.– 2011.– №4.– С.11.